

Kulttuuriset skeemat monikulttuuristen ryhmien opetuksessa ja terveydenhuollossa

Jaana Holvikivi

Ihmiset hahmottavat maailman kokonaisuuksina: tarinoina ja ajatusmalleina. Arkielämä sujuu valmiiden toimintamallien varassa, joiden avulla pystymme ennakoimaan tilanteita ja käyttäytymään tilanteeseen sopivasti. Tutut mallit vapauttavat meidät pohtimaan monimutkaisempia asioita. Tavallinen työpäivä noudattaa useimpien elämässä aina samaa kaavaa, jonka helppous antaa turvallisuuden tunteen. Kun edessä on poikkeuksellinen tilanne, vaikkapa aikainen lähtö lentokentälle, syntyy stressiä.

Ajattelu- ja toimintamalleja kutsutaan psykologian ja antropologian teorioissa skeemoiksi, skripteiksi tai tarinoiksi. Kulttuurien välisessä tutkimuksessa näitä käsitteitä käytetään melko väljästi kuvaamaan kulttuuriympäristön tuottamia käsityksiä ja toimintamalleja. Hiroko Nishida (2001) luonnehtii skeemoja jakamalla ne kuuteen ryhmään: tavanomaiset tilanteet, käyttäytymissäännöt, käsitys itsestä ja omista rooleista, käsitys muista ihmisistä, tunnekokemukset, ja kouluopetuksen tuottama tieto. Sisäistetyt kulttuuriset skeemat kertovat meille, miten tulkitsemme tilanteita ja muiden ihmisten käyttäytymistä ilman että olisimme niistä tietoisia.

Käsittelen tässä luvussa kulttuurisia skeemoja erityisesti maahanmuuttajanäkökulmasta. Otan esiin kaksi tämän teoksen aihepiiriin kannalta keskeistä aluetta: opetuksen ja terveydenhuollon skeemat. Lopuksi pohdin sitä, miten skeemat auttavat osaamisen ja toiminnan analysoinnissa. Tarkasteluni perustuu osin väitöstutkimukseeni, joka käsitteli kansainvälisiä tietotekniikan opiskelijoita suomalaisessa ammattikorkeakoulussa. (Holvikivi 2009)

Ulkoiset käytännöt ja toimintatavat ovat opetuksella muutettavissa, mutta sisäiset skeemat eli ajattelumallit ovat luonteeltaan pysyvämpiä, ja koska ne eivät ole tietoisia, ne eivät ole helposti vaihdettavissa (ibid.). Nishida (2001) kertoo esimerkkinä japanilaisen käsityksen työpäivästä: toimistotyöntekijä saapuu toimistoon viisitoista minuuttia ennen työpäivän alkua ja järjestää työpöytänsä, jotta hän on valmis aloittamaan työt tasan kello yhdeksän. Belgialainen työpäivä saattaa alkaa puoli yhdeksältä, mutta ensimmäinen työntekijä ilmestyy toimistoon viisitoista vaille yhdeksän. Jos japanilainen joutuu belgialaiseen työkuulttuuriin, hän oppii nopeasti noudattamaan uusia käytäntöjä, mutta niiden taustalla olevat oletukset suhteesta työhön ja työnantajaan eivät todennäköisesti muutu. Japanilainen tuntee edelleen olevansa luottamus- ja riippuvuussuhteessa työnantajaan, ja hän odottaa työnantajalta huolenpitoa.

Alamme muodostaa skeemoja jo varhaislapsuudessa: opimme, miten tapahtuu syöminen ja nukkuminen, ja miten käyttäytyään perheenjäsenten kanssa. Amerikkalaiset vauvat laitetaan nukkumaan jo hyvin pieninä omaan sänkyyn lastenhuoneeseen, ja lapsi, joka yöllä itkee ja haluaa äidin viereen, on ongelmalapsi. Useimmissa muissa maissa lapsi nukkuu äitinsä kanssa monta vuotta. Afrikkalaiset perheet nukkuvat kaikki samassa tilassa, ja afrikkalaiselle yksin nukkuminen on pelottavaa ja masentavaa. Euroopassa yleensä nukutaan sängyssä, muualla taas lattialla, jolloin vuodevaatteet levitetään lattialle vain yöksi. Kulttuurinen uskomus määrittää kuinka paljon lapsen kuuluu nukkua, ja pidetäänkö unen määrää niin tärkeänä, että sitä pitää seurata. Suomessa lastentarhoissa on päiväunet ja säännöllinen päiväulkoilu säästä riippumatta, kun taas amerikkalaisessa esikoulussa lapset pidetään sateella ja pakkasella koko päivän sisällä. Nämä käytännöt ovat niitä noudattavien ihmisten mielessä aivan luonnollisia toimintatapoja, pysyviä skeemoja.

Skeemat ja skriptit ja niihin liittyvä ajattelun intuitiivisuus ja epäloogisuus ovat seurausta aivojen tavasta käsitellä tietoa. Aivot muodostavat kokonaiskuvia ja näkevät hahmoja eivätkä yksittäisiä kuvioita tai pisteitä. Jos havaitsisimme yksittäisiä erillisiä asioita, ei vaikkapa kasvojen tunnistus tai puheenymmärtäminen onnistuisi. Hahmojen tunnistuksessa ja skeemojen synnyssä eivät yksityiskohdat tai virheet merkitse paljon, vaan aivot käyttävät aiemmin opittua tehokkaasti hyväksi täydentämällä ja korjaamalla vajavaisen kuvan. Aivot rakentavat tarinoita ja selityksiä tapahtumille. (Frith 2007)

Kun ihminen toimii tutussa ympäristössä, skeemojen varassa toimiminen on tehokasta, mutta kun hän siirtyy uudenlaiseen ympäristöön kuten vieraaseen kulttuuriin, se saattaa aiheuttaa vaikeuksia ja ristiriitoja (Pentikäinen 2005). Koska moniin skeemoihin liittyy voimakas tunnekomponentti, synnyttää häiriö ahdistusta, jonka seurauksena ristiriitainen tieto voidaan hylätä tai siihen suhtaudutaan vihamielisesti. Toisaalta maahanmuuttajilla saattaa olla samasta asiasta kaksi eri skeemaa, joita hän soveltaa tilannekohtaisesti: nuori noudattaa kavereiden parissa suomalaisia käytöstapoja, mutta kotona vanhempiensa kulttuurin tapoja. (Alitolppa-Niitamo 2004)

Kulttuuriset skeemat ovat yhteisesti jaettuja, mutta jokaisella henkilöllä on niistä oma tulkintansa, joka muokkautuu elämäkokemuksen myötä (Strauss ja Quinn 1997). Nykyajan globaalissa maailmassa skeemat muuttuvat sekä yleisellä että yksilötasolla entistä nopeammin. Avioliiton skeema Lähi-Idän kulttuureissa on tarkoittanut, että vanhemmat valitsevat sopivan puolison, mutta television ja muuttoliikkeen vuoksi osa nuorisosta haluaakin valita elämäkumppaninsa itse.

Oppimis- ja koulukulttuurit

Väitöstutkimuksessani tuli selvästi esiin, että opiskelijoiden erilaiset koulutaustat vaikuttavat huomattavasti oppimiseen. Opetusmenetelmät, käsitykset oppimisesta ja jopa tieteellinen ajattelu ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia. (Holvikivi 2009) Eri kulttuurien käsitykset älykkyydestä ja kompetenssista vaihtelevat paljonkin (Sternberg 2005). Länsimaissa vallitsee usko koulu-älykkyyteen (mitattava IQ), ja myös uskomus osaamistason pysyvyyteen, toisin sanoen synnynnäisiin lahjoihin on Suomessa ainakin vahva. Suomalainen opiskelija sanoo herkästi, että ei osaa matematiikkaa tarkoittaen sillä, että uskoo olevansa kyvytön oppimaan sitä. Kiinalaisen käsityksen mukaan koulumenestykseen taas vaikuttaa ahkeruus, ja epäonnistuminen osoittaa, että henkilö ei ole yrittänyt tarpeeksi. Kanadan alkuperäisväestöön kuuluvalla Cree-kansalla älykkyyttä osoittavat kyky kuunnella muita, taito ymmärtää luonnonympäristöä, harkitsevaisuus ja kunnioittava käytös vanhempia kohtaan (Berry, ym. 2002).

Aiemman käsityksen mukaan kyky noudattaa proseduraalisia ohjeita on ihmiselle synnynnäinen ja kulttuurista riippumaton. Kaikilla ihmisillä onkin kyky noudattaa yksityiskohtaisia ohjeita, mutta sen soveltaminen riippuu kulttuuri- ja koulutaustasta. Laboratoriotyöskentely on osoittautunut vaikeaksi niille opiskelijoille, joilta puuttuu täysin kokemus itsenäisestä, ohjeiden mukaan toimimisesta, ja joiden opetuksesta on puuttunut käden taitojen harjoittaminen. Suomalaisessa koulutuksessa ja yhteiskunnassa nojaututaan paljon kirjallisiin ohjeisiin, ja oletetaan, että ihmiset lukevat ne ja noudattavat niitä (Teräs 2007). Monissa muissa kulttuureissa luotetaan enemmän henkilökohtaiseen ohjaukseen, ja ohjeille halutaan suullinen vahvistus.

Tutkimuksessani löytyi myös suuria eroja teknisessä osaamisessa ja teknologian omaksumisessa. Maahanmuuttajan kokemus teknisten laitteiden kanssa toimimisesta saattaa olla hyvin vähäinen. Jotta koulupohja olisi riittävä korkeakouluopiskeluun, on koulutuksen pitänyt kaikissa vaiheissa järjestelmällisesti kehittää loogista ajattelua, ongelmanratkaisukykyä ja teorian soveltamista

käytäntöön. Rationaalinen, looginen ajattelu on psykologisissa kokeissa havaittu poikkeukselliseksi, koulutuksen tuottamaksi tavaksi toimia, joka on ihmiselle epäluonnollista, joten siihen tulee erikseen opettaa (Davidson ja Sternberg 2003). Käytännön elämässä tiukka logiikan noudattaminen voi olla haitallista, ja monissa kulttuureissa sitä pidetään suorastaan epäsuotavana tapana toimia, sillä sosiaaliset näkökohdat ovat tärkeämpiä kuin muodolliset säännöt. Opiskelijan täytyy oppia vaihtamaan toimintamoodiaan joustavasti tilanteen mukaan.

Opettajan ja oppilaan roolit ovat Suomessa muuttuneet, kun on siirrytty opettaja- ja tietokeskeisestä opetuksesta oppijakeskeiseen pedagogiikkaan. Muutos on meilläkin kesken, mutta erityisesti matalan tulotason maissa se ei vielä ole alkanutkaan. Aasiassa vallitsee mestari - oppipoika - ajattelu, jossa opettaja on ehdoton auktoriteetti. Maahanmuuttajaopiskelijalle itsenäinen tiedonhankinta ja opettajan esittämän tiedon kyseenalaistaminen voivat olla uusia käytäntöjä, samoin ryhmätyöskentely ja viestintä verkon välityksellä. Opiskelijat omaksuvat mielellään uusia työskentelytapoja, jos ne ovat innostavia ja tuottavat hyviä tuloksia, mutta jos ohjaus jää puutteelliseksi, omatoimisuutta vaativa työskentely-ympäristö voi olla yksinomaan hämmentävä. (Holvikivi 2009)

Erityisesti opettajan rooli ja opiskelijan ja opettajan välinen suhde ovat vaikeita oppia, koska suomalainen kommunikaatio on hyvin suppeaa ja vähäeleistä. Opiskelija saattaa kuvitella, että jos opettaja sallii sinuttelun tai kriittiset kysymykset, hänellä ei ole auktoriteettia eikä häntä tarvitse kunnioittaa. Keskustelun ja vuorovaikutuksen skeemat kertovat, mitä eri tilanteissa kuuluu sanoa ja mitä ei sovi sanoa. Myös henkilön kulttuurista riippuvainen käsitys rehellisyydestä - onko se hyve vai tyhmyyttä - ja todellisuudesta säätelee puhetta. Suomalaisessa koulussa ulkomaalaisperäinen lapsi voi joutua ongelmiin täällä vallitsevan jyrkän rehellisysetiikan vuoksi. Pohjoismaalaisen puritanismin mukaan ikävätkin asiat sanotaan suoraan. Toisaalta henkilökohtaiset, ulkonäköön liittyvät huomautukset saattavat meillä olla tabu aihe: nepalilainen opiskelijapoika sanoi myötätuntoisena suomalaistytölle, että onpa sinulla ikäviä näppyliitä kasvoissasi, oletko hoitanut niitä. Hän oli hyvin hämmentynyt siitä, että tyttö suuttui eikä enää suostunut puhumaan hänelle. Vaikka aasialaisissa kulttuureissa monet asiat ilmaistaan verhotusti, ulkonäköä voi kommentoida varsin suorasukaisesti.

Maahanmuuttajien koulutusta pohdittaessa esiin nousee kysymys yksilöllisen ohjauksen tarpeesta. Tutkimusten mukaan avain koulutuksen menestykseen ei ole yksilöllistäminen tai oppimistyylien huomioonottaminen vaan pikemminkin metakognitiivisten taitojen eli itsesäätelyn parantaminen. (Hannula 2004), (Coffield, ym. 2004) Oppimistaitojen edistäminen, korkeatasoinen opetus ja aineksen sopiva kertautuminen ovat avaimet menestykseen myös monikulttuuriopetuksessa. Opiskelijat saattavat odottaa opetukselta kädestä pitäen ohjausta ja valmiita reseptejä, jotka kuitenkin toimivat vain standarditilanteissa. Suomalaisessa työelämässä odotetaan, että osaaminen on yleiskäyttöistä ja perustuu tilanteiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.

Opetuksen suunnittelussa onkin kiinnitettävä huomiota opetuskokonaisuuksiin, jotka yhdistävät aineksen, ja varottava tiedon sirpaloitumista (Alitolppa-Niitamo 2004). Monipuoliset opetusmenetelmät auttavat kaikkia oppijoita. Maahanmuuttajille tarvitaan niiden lisäksi valmistavia opintoja ja henkilökohtaista ohjausta tarpeen mukaan.

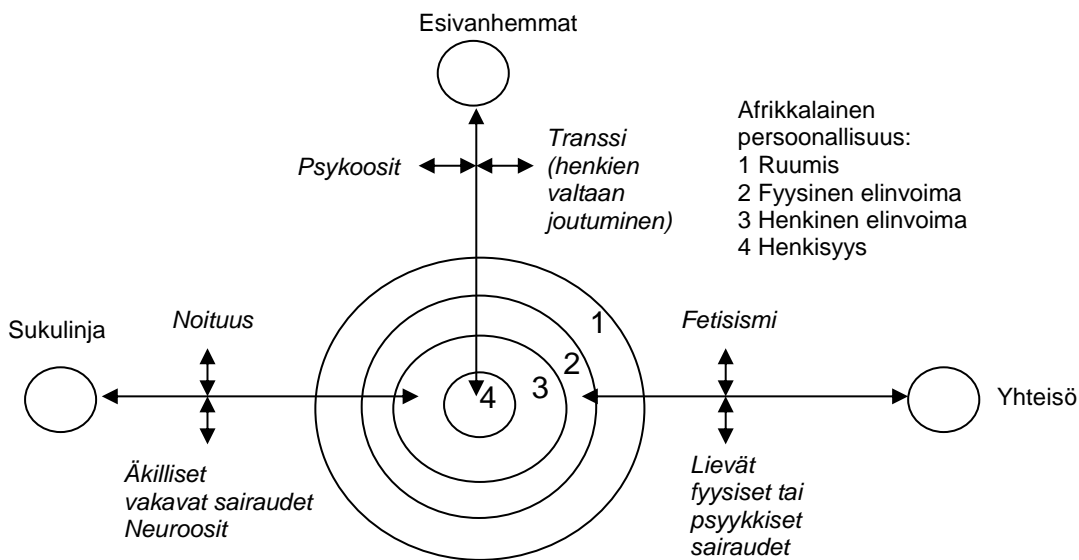
Kulttuuriset skeemat ja käsitys terveydestä

Eri kulttuuripiirien käsitykset persoonallisuudesta eroavat suuresti. Länsimainen psykologia on löytänyt viisi ryhmää ominaisuuksia, jotka luonnehtivat parhaiten persoonallisuutta: ulospäinsuuntautuneisuus, ystävällisyys, tunnollisuus, tasapainoisuus, ja avoimuus uusille kokemuksille. Psykologian käsitys ei tosin ole täysin yhtenäinen, vaan viiden ominaisuuden mallin

rinnalla elävät vanhemmat psykoanalyysin ja jungilainen persoonallisuuskäsitykset, jotka ovat vaikuttaneet ihmisten arkiuskomuksiinkin.

Länsimaisissa käsityksissä keskeistä on itsenäinen minuus, persoonallisuuden sijainti yksilön mielessä, ajatus henkilön pysyvistä ominaisuuksista, jotka eivät juuri riipu olosuhteista. Sen seurauksena menestyminen tai epäonnistuminen elämässä on ensisijaisesti yksilön omaa ansiota. Kollektivistisissä kulttuureissa yksilöä sen sijaan tarkastellaan hänen asemastaan yhteisön jäsenenä, ja sen tuottamien velvollisuuksien kautta. Yksilön onnistuminen on seurausta hänen sosiaalisesta verkostostaan ja olosuhteista.

Esimerkkinä vaihtoehtoisesta tavasta ymmärtää yksilöä otan senegalilaisen psykiatrin Sow'n kuvauksen (kuva 1) afrikkalaisesta persoonallisuuskäsityksestä. Sen mukaan yksilö ja hänen ruumiinsa ovat osa yhteisöä ja sukulinjaa. (Berry *et al.* 2002)

Kuva 1: Afrikkalainen persoonallisuuskäsitys

Sairauksien diagnostisointi ja hoito tällaisen käsityksen perusteella on hyvin erilaista kuin länsimaisessa lääketieteessä, koska yksilöä ei voida hoitaa erillään yhteisöstä. Eminah (2003) (Eminah 2003) haastatteli ghanalaisia yliopisto-opiskelijoita heidän käsityksistään HIV/AIDS :sta. Noin 40% haastatelluista esitti sen aiheuttajiksi noituuden, poppamiehet, pahat henget, kiroukset tai tabujen rikkominen. Näin ollen ja loogisesti yllä olevan käsityksen mukaisesti hoitokeinoiksi ehdotettiin perinteisten parantajien puoleen kääntymistä. Samoin Ghanan Akaan-kansan keskuudessa tehty tutkimus osoitti, että biomedikaalisella lääketieteellä hoidettiin vain nopeasti parannettavissa olevat oireet. Sen rinnalla käytettiin kansanlääkintää eli yrttihoitoja, ja taudin karkoittamiseksi turvauduttiin joko parantajiin tai kirkollisiin pahojen henkien karkottajiin tai varsinaisiin noitatohtoreihin. (Crentsil 2007)

Usko noituuteen sairauksien aiheuttajana ja parannuskeinona on yleistä koko Afrikassa. Aasiassa sen sijaan shamanismi on yleinen parannuskeinona (erityisesti Koreassa), ja elämän tärkeitä ratkaisuja ohjaavat numerologia ja horoskoopit (Kiina ja Burma). Lähi-Idässä ja Kaakkois-Aasiassa henkien valtaan joutuminen ja transsi ovat edelleen yleisiä ilmiöitä. Länsimaisessa lääketieteessä muuntunut tajunnantila nähdään poikkeavuutena, sairautena tai hulluutena, ainoastaan hypnoosia ja rentoutumista käytetään hoitokeinoina.

Biomedikalisoitunut lääketiede hoitaa ensisijaisesti tauteja (diagnoosi) ja oireita, mutta ei sairautta (potilas) (Kleinman & Good 2006). Tauti on ruumiin toiminnallinen virhetilanne, kun taas sairaus on yksilön kannalta epätoivottu ruumiillinen, psyykkinen ja sosiaalinen tilanne, joka aiheuttaa hänelle epämiellyttävän olon. Tauti voi olla ilman koettua sairaustilaa ja päinvastoin. Potilaalla ja lääkärillä on omat mallinsa sairastumisesta, joihin sisältyvät: 1) etiologia 2) oireiden ilmaantuminen 3) tautifysiologia 4) sairauden kulku ja vakavuus 5) hoito. Potilaan ja hoitohenkilön erilainen tapa määrittellä tilanne yhdessäkin näistä kohdista voi johtaa väärinymmärrykseen ja vaikeuksiin hoidon toteuttamisessa. Edellä jo viitattiin ghanalaisiin käsityksiin hiv-infektiosta, eikä muuallakaan ole tuntematon uskomus, että se on rangaistus synnistä ja seksuaalisesta holtittomuudesta. Länsimaissa syyllistettiin vielä 70-luvulla äitejä lasten skitsofreniasta ja autismista: äidin tunnekylmyyden katsottiin aiheuttaneen autismia ja skitsofrenian johtuvan dysfunktionaalisesta perheestä. Myös allergioiden uskottiin olevan psykosomaattisia vaivoja.

Erityisesti käsitykset psyykkisistä sairauksista vaihtelevat kulttuurien välillä. Länsimaissa nykyään vallitseva uskomus on, että psyykkisiin sairauksiin vaikuttavat ennen kaikkea ympäristön stressitekijät ja biologia. Japanissa ja Australiassa haastateltiin yhteensä 6000 aikuista ja löydettiin melkoisia eroja siinä, mitä riskitekijöitä he uskoivat olevan masennuksen, itsemurhien, ja skitsofrenian taustalla (Nakane, ym. 2005). Molemmissa maissa nähtiin niihin vaikuttavina syinä sosiaalinen ja henkilökohtainen haavoittuvuus, mutta Australiassa uskottiin enemmän tartunnan, allergian tai perinnöllisyyden seurauksiin, kun taas Japanissa tarjottiin selitykseksi hermostunutta luonteenlaatua tai heikkoa luonnetta (vrt. suhtautuminen lihavuuteen meillä). Tällaiset uskomukset luonnollisesti vaikuttavat siihen, miten henkilö hakeutuu hoitoon, ja miten potilasta kohdellaan. Monissa Aasian maissa psyykkisiin sairauksiin liittyy voimakas stigma, jonka vuoksi ne kuvaillaan aina fysiologisina oireina: liika tuuli ruumissa aiheuttaa tyypillisesti masennukseen viittaavia oireita kuten väsymystä, voimattomuutta, veren vähyyttä ja jalkojen kylmyyttä. Niihin tehoavat perinteiset yrttilääkkeet, mutta psykoterapia on tästä katsantokannasta hyödytön hoito. Toisaalta aasialaiset usein käyttävät erilaisia hoitoja rinnan: lääkehoitoa tulehduksiin, yrttilääkitystä monimutkaisiin oireyhtymiin ja ”uskomushoitoja” psykososiaalisiin vaivoihin.

On myös kulttuurisidonnaisia oireyhtymiä kuten nykyiset länsimaissa yleistyneet liikalihavuus ja anoreksia. Ruotsissa maahanmuuttajalapsilla on havaittu apatiaa, jollaista esiintyy myös Andeilla. Malesiassa tunnetaan amok, joka on raivopäistä riehumista perinteisen miekan kanssa. Vastaava ongelma on ehkä pohjalainen puukkotappelu, joskin taustalla olevat syyt lienevät erilaiset.

Skeemojen tunnistaminen

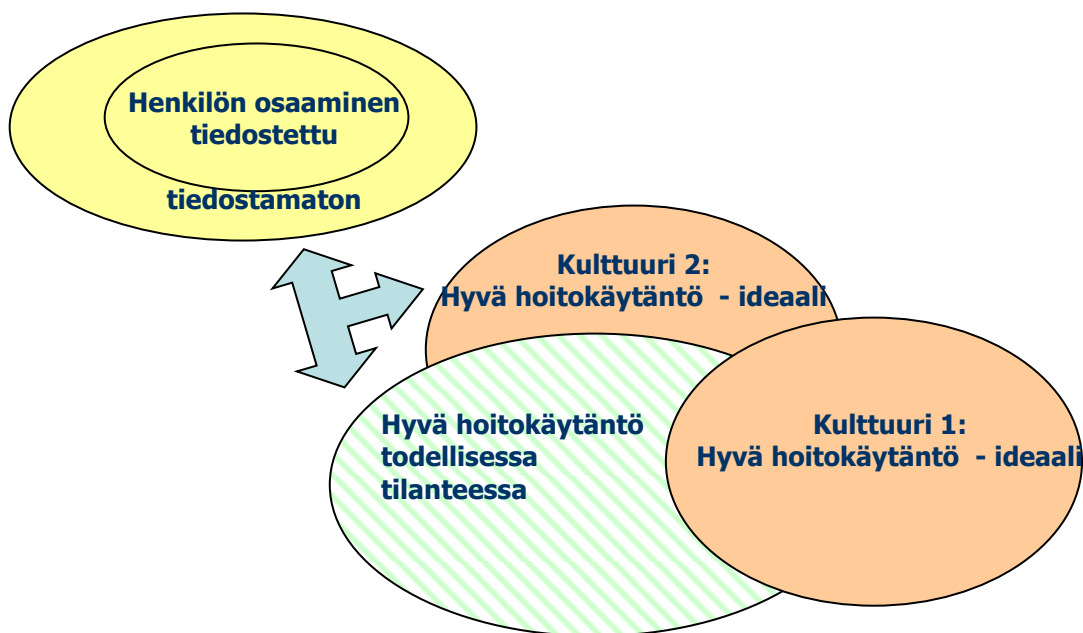
Joskus kulttuuriset skeemat ovat niin ilmeisiä, ettei niitä voi olla huomaamatta: ruokailu eri maissa tapahtuu hyvin vaihtelevin tavoin, ja ihminen, joka on tottunut syömään tuolilla istuen ja haarukkaa, veistä ja lusikkaa käyttäen, on varmasti ihmeissään kun joutuukin syömään sormin tai puikoilla lattialla istuen. Kokemus ei rajoitu taitamattomuuteen, vaan se kattaa kaikki aistit: ruokailun skeemaan liittyvät ruumiin asennot, sosiaalinen hierarkia, tuntoaisti, hajut, maut ja äänet, jopa aika. Perinteiseen ranskalaiseen ateriaan pitää varata tunteja, kun taas hampurilaissukupolvi hoitaa ruokailun minuuteissa. Kulttuurinen kokemus, joka liittyy elämän perustoimintoihin ja terveyteen, on kokonaisvaltainen. Se vaikuttaa siksi voimakkaasti myös tunnetasolla, niinpä ulkomailla asuvat yleensä valittavat ikävöivänsä kotimaansa ruokia, ja ehkä osaksi siksikin maahanmuuttajat perustavat etnisiä ravintoloita.

Terveys ja ruumiillisuus ovat elämänkokemuksessa keskeisiä ja hyvin herkkiä alueita. Niihin liittyy paljon uskomuksia ja tapoja, joista ei ole tapana tai edes sallittua puhua. Myös suomalaisessa kulttuurissa on tabuja, joita ei vaikkapa työpaikan kahvikeskustelussa sovi mainita: seksuaalinen suuntautuneisuus, alkoholismi, mielenterveyden ongelmat. Voidaan syystä kysyä, miten löydetään

eroavaisuudet käsityksissä, ennakko-oletuksissa ja asenteissa eri kulttuurien välillä, kun puhutaan näin herkistä aiheista?

Suomalaiset yritykset Kiinassa ovat törmänneet viestintäongelmiin työympäristössä: ongelmia ei käsitellä avoimesti, koska pitää varoa, ettei kukaan menetä kasvojaan ja tule nolatuksi. Viestintä on Aasian maissa usein epäsuoraa, ja kuulijan tulisi asiayhteydestä ymmärtää, mitä tarkoitetaan. Työpaikalla on tärkeämpää säilyttää harmonia ja hyvät suhteet muihin työntekijöihin ja yhteistyökumppaneihin kuin noudattaa projektin määräaikoja. Määräajat tulevat ja menevät, mutta hyvät suhteet ovat pitkäaikainen voimavara. Toisaalta myös senioriteetti määrittää, kenellä on oikeus kertoa asioista ja puhua neuvottelutilanteissa. Ehkä perinteisessä suomalaisessa sairaalahierarkiassa on vielä jälkiä vastaavanlaisista rakenteista.

Koska kulttuuriset skeemat ovat yleensä tiedostamattomia, niiden avaaminen tuottaa jatkuvasti yllätyksiä monikulttuurisessa ympäristössä toimiville ihmisille. Kollektiivisissa kulttuureissa vallitsee selkeät rooliodotukset, joten oman itsen ja omien tekojen arviointi on vähäistä, eikä itsekehu ole sopivaa. Oheisessa kuvassa olen kaavamaisesti esittänyt, miten osaaminen hoitotyössä asettuu eri kulttuuriympäristöissä. Onnistunut osaamisen arviointi edellyttää kaikkien näiden alueiden tarkastelua, muuten se jää pinnalliseksi, näkyvien taitojen luetteloinniseksi.

Kuva 2: Kulttuuriset skeemat ja tiedostettu osaaminen

Tietoisuus kulttuurieroista on ensimmäinen askel omien skeemojen ja osaamisen ymmärtämisessä. Kyky havaita oman kulttuurin sisäänrakennetut uskomukset ja toimintatavat suhteessa muiden uskomuksiin vaatii pitkäaikaista työskentelyä, johon sisältyy tilanteiden analyysiä ja tietoista käsittelyä.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo, Anne. *The Icebreakers. Somali-speaking youth in metropolitan Helsinki with a focus on the context of formal education*. Helsinki: The family federation of Finland, The population research institute. D42/2004, 2004.
- Berry, J.W., Y.H Poortinga, M.H Segall, ja P.D Dasden. *Cross-cultural psychology. Research and applications. Second edition.* . Cambridge: Cambridge University Press., 2002.
- Coffield, Franck, David Moseley, Elaine Hall, ja Kathryn Ecclestone. *Should we be using learning styles?* London: Learning and Skills Research Centre. , 2004.
- Crentsil, Perpetual. *Death, Ancestors, and HIV/AIDS among the Akan of Ghana*. Helsinki: Doctoral dissertation, January 2007. University of Helsinki., 2007.
- Damasio, Antonio. *Looking for Spinoza. Joy, sorrow and the feeling brain*. Vintage UK Random House., 2003.
- Davidson, J.E., ja Robert (Eds.) Sternberg. *The psychology of problem solving*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Eminah, J. ”The interaction of traditional beliefs and scientific ideas: the case of hiv/aids conceptualization by university students.” *Proceedings of the UNESCO Conference on Intercultural Education, CD-ROM*. Jyväskylä, 2003.
- Frith, Chris. *Making up the mind: How the brain creates our mental world.* . Oxford: Blackwell Publishing., 2007.
- Hannula, Markku S. *Affect in mathematical thinking and learning*. Turku, Finland: Annales universitatis Turkuensis B 273, 2004.
- Holvikivi, Jaana. *Culture and cognition in information technology education*. Espoo: SimLab publications, Dissertation series 5, 2009.
- Kleinman, A., L. Eisenberg, ja B. Good. ”Culture, Illness, and Care: Clinical Lessons From Anthropologic and Cross-Cultural Research.” *FOCUS Winter 2006, Vol. IV, No. 1*, 2006.
- Nakane, Y, A Jorm, K Yoshioka, H Christensen, H Nakane, ja K Griffiths. ”Public beliefs about causes and risk factors for mental disorders: a comparison of Japan and Australia.” *BMC Psychiatry*, 2005: 5-33.
- Nishida, Hiroko. "Cultural Schema Differences and Similarities Between Japanese Expatriates and Local Employees Working for Japanese Subsidiaries." *Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Sheraton New York*. New York City, NY: allacademic.com, 2001. 35.
- Pentikäinen, Marja. *Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta*. Helsinki: Etnika Oy, 2005.
- Sternberg, R. J. ”The Theory of Successful Intelligence.” *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology*. 39: 2, 2005: 189-202.
- Strauss, Claudia, ja Naomi Quinn. *A cognitive theory of cultural meaning*. New York: Cambridge University Press., 1997.
- Teräs, Marianne. *Intercultural Learning and Hybridity in the Culture Laboratory. Dissertation.* . Helsinki: University of Helsinki, Department of Education., 2007.